

Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakead/>

ORTAOKUL REHBER ÖĞRETMENLERİ, BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENLERİ VE YÖNETİCİLERİNİN OKULLARDA YAPILAN SİBER ZORBALIK ÇALIŞMALARıyla İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE SİBER ZORBALIĞIN ÖNLENMESİYLE İLGİLİ ÖNERİLERİ¹

MIDDLE SCHOOL COUNSELORS', INFORMATION TECHNOLOGY TEACHERS' AND PRINCIPALS' PERCEPTIONS ON SCHOOL ACTIVITIES IN CYBERBULLYING AND SUGGESTIONS ON PREVENTION OF CYBERBULLYING

Güler Karaman*

Halük Ünsal**

** Milli Eğitim Bakanlığı, onayguler@gmail.com.

*** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, unsalh@gazi.edu.tr.

Özet: Bu araştırmanın amacı, ortaokullarda yapılan siber zorbalık çalışmalarını ve siber zorbalığın azalması ve ya önlenmesinde öğretmenlerin önerilerini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubu, 2015–2016 eğitim öğretim yılında, Ankara'nın Keçiören ilçesinde seçilen altı ortaokulda görevli yedi rehber öğretmen ve yedi bilişim teknolojileri öğretmeni ve yedi okul yöneticisinden oluşmaktadır. Nitel araştırmada en yaygın veri toplama tekniklerinden görüşme ile veriler toplanmış, verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden kategorisel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde; en fazla bilgilendirme yapıldığı ve bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yönelik yapıldığı sonucuna varılmıştır. Katılımcıların siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiği sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde sırasıyla en fazla bilişim teknolojileri öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin görev alması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların önerileri öğrenciler, aileler, eğitimciler, okul yöneticileri ve devlet olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, literatür çerçevesinde tartışılarak siber zorbalık konusunda hem ailelere ve devlete yönelik hem de bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, öğretmen, teknoloji, okul yöneticileri.

Abstract: The aim of this research is to reveal that the cyberbullying studies were conducted in secondary schools and what they suggested for preventing and reduction of cyberbully. The working group of the research consists of seven principals, seven counselors, and seven information technology (IT) teachers from six secondary schools chosen in Keçiören district in Ankara in 2015-2016 Academic Year. In the qualitative research the data has been gathered by interviewing which is the most common data gathering technique, and the categorical analysis was used for the analysis. As the result of this research, when the answers of participants were analyzed the main approach for the problem is informing and it is mostly aimed at students. When the answers of the participants to the question of who would take part in the training to prevent the cyberbullying were examined, IT teachers and counsellors were mostly stated to take part in this process. In addition, it is recommended that it is divided to the five categories they are students, parents, educators, school principals and the state. The findings obtained in the research are discussed in the literature. Proposals have been made for cyberbullying for families and for the state, as well as for future research on this issue.

Keywords: Cyber bullying, teacher, technology, principal.

Giriş

Günümüzde bilişim teknolojileri yaşamımızın her anında var olmaktadır. Özellikle ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren internetin yaygınlaşması ve son yıllarda akıllı telefon kullanımının bireyler arasında artması ve mobil internet ulaşımının ucuzlaması ile birlikte bilginin üretilme, depolanma, paylaşma, yayılma ve artma hızı oldukça çoğalmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TUİK, 2014) yaptığı araştırmada ise ülkemizde 06–15 yaş grubunda cep telefonu kullanan çocukların cep telefonu kullanmaya başlama yaşının ortalama 10 olduğu ve cep telefonu kullanım amaçları arasında ilk sırada %92,8 ile konuşma, %66,8 ile oyun oynama, %65,4 ile mesajlaşma ve %30,7 ile internete girmenin yer aldığı belirtilmiştir. Teknolojideki gelişmeler insan hayatını olumlu şekilde etkilerken, yeni teknolojileri bilinçsizce kullanan kişilerin istenmeyen durumlarla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Türkoğlu’na (2013) göre, internet temelli iletişimin çocuklar ve gençler arasında yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını sanal ortama taşımalarının yolu açılmıştır.

Yapılan araştırmalara bakıldığında bu zorbalık türünün; siber zorbalık, sanal zorbalık, elektronik zorbalık, e-zorbalık, internet zorbalığı, teknolojik zorbalık gibi farklı isimlerle yer aldığı görülmektedir. Farklı isimlendirilmeler görülse de son yıllarda daha sık ifade edilen siber zorbalık (cyberbullying) kavramını 2004 yılında ilk kez

Kanadalı eğitimci Bill Belsey kullanmış ve siber zorbalığı, bireysel olarak ya da grupça bilgi ve iletişim teknolojilerini diğerlerini tehdit etmek amacıyla, kötü niyetle kasıtlı ve sürekli olarak kullanması şeklinde tanımlamıştır (Belsey,2004). Siber zorbalık, dijital araçları kullandığı için mağdurlarına geleneksel zorbaya göre çok daha hızlı ve kolay bir şekilde zarar verebilmektedirler (Horzum ve Ayas, 2013). Arıcak (2009) ise; gizli numara ile yapılan çağrılar, sahte kimliklerle gönderilen zararlı e-postalar, hakaret ve tehdit içeren, karalama amaçlı e-posta ve mesajlarla gönderilen ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, bütün bu eylemleri siber zorbalık davranışları olarak tanımlamıştır. Siber zorbalık ayrıca başkalarının e-postalarını izinsiz okuma, kişisel şifrelerini kullanma, utandırıcı mesajlar gönderme ve kurbanın istemediği resimlerini çekip bunları yayma gibi davranışları da kapsamaktadır (Erdur-Baker ve Kavşut,2007).

Teknolojinin kullanılmasıyla ilgili okullarda görülen ilk şiddet olayı 1999 yılında ABD'nin Colorado eyaletindeki bir okulda meydana gelmiştir. Okulda şiddet olaylarına karışan öğrencilerin bilgisayar oyunlarında şiddet içeren oyunları oynadıkları ve şiddet içeren web sitelerine girdikleri görülmüştür (Slater'den aktaran Horzum ve Ayas, 2013). Siber zorbalık konusu ülkemizde ilk kez Milli Eğitim Bakanlığı'nca 2006 yılında düzenlenen Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler başlıklı Sempozyumda Erdur-Baker, Yerin-Güneri ve Akbaba-Altun tarafından sunulan bir bildiriye dile getirilmiştir (Erdur-Baker, 2013). Türkiye'de siber zorbalıkla ilgili çalışmalara 2007 yılında Erdur-Baker ve Kavşut'un (2007) çalışmasıyla başlanmış ve araştırmacılar Türkiye'deki siber zorbalık oranının %28, siber mağdur oranının %30 olduğunu belirtmiştir.

Yapılan araştırmalar; siber zorbalığın öğrenciler arasında görünenden daha fazla yaygın olan önemli bir problem olduğunu, okul idaresinin ve öğretmenlerin bu zorbalık türüne müdahale etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Ayas ve Horzum,2011; Horzum ve Ayas, 2013; Serin, 2012; Uysal ve diğerleri, 2014; Yılmaz, 2010). Horzum ve Ayas (2013), yaptıkları araştırmada psikolojik danışmanların (rehber öğretmenlerin) sanal zorbalık farkındalıklarını cinsiyet, kıdem, yaş ve diğer branş öğretmenlerinin farkındalıkları açısından incelemiştir. 2009–2010 öğretim yılı ikinci döneminde Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan 180 psikolojik danışmana (rehber öğretmen) araştırmacılar tarafından geliştirilen "Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği" uygulanmış ve araştırma sonucunda kadın psikolojik danışmanların sanal zorbalık farkındalıklarının erkek psikolojik danışmanlardan anlamlı derecede yüksek olduğu; psikolojik danışmanların yaşları ile sanal zorbalık farkındalıkları arasında negatif yönlü, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bunun yanında psikolojik danışmanların sanal zorbalık farkındalığının kıdemlerine göre farklılık göstermediği ve psikolojik danışmanların sanal zorbalık farkındalıklarının diğer branş öğretmenlerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yenilmez ve Seferoğlu (2013), yaptığı araştırmada öğretmenlerin sanal zorbalık hakkındaki düşüncelerini belirlemek amacıyla Türkiye'nin çeşitli illerinde görev yapan gönüllü 583 öğretmene geliştirdikleri anketi uygulamıştır. Öğretmenlerin sanal zorbalık konusundaki genel farkındalıklarının yüksek olduğunu, ayrıca öğretmenlerin deneyimlerinin ve internetle ilgili sahip oldukları bilgi ve becerilerin sanal zorbalıkla ilgili görüşlerine yansıdığı tespit edilmiştir. Serin (2012)

4291 öğrenci, 727 okul müdürü ve 916 öğretmenle gerçekleştirdiği araştırmada ergenlerde siber zorbalık /siber mağduriyet yaşantılarını ve bu davranışlara ilişkin öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini incelemiştir. Okul yöneticilerinin %53,2'si, öğretmenlerin %47,6'sının daha önceden "siber zorbalık" şeklinde bir kavramı duydukları, yöneticilerin %58,7'sinin ve öğretmenlerin %58,3'ünün ise bu kavramın tanımını bildikleri görülmüştür. Okul yöneticilerinin %51,7'sinin, öğretmenlerin %65,4'ünün siber zorbalığa karşı herhangi bir önleyici çalışmada bulunmadıkları görülmüştür.

Yurtiçinde yapılan araştırmalara bakıldığında ise, siber zorbalığın alanyazında yaklaşık on yıldır popüler bir kavram olduğu, siber zorbalığın birçok değişkenle birlikte incelendiği ama siber zorbalığın önleme önerileri sunacak çok fazla nitel araştırma yapılmadığı dikkati çekmiştir (Akbulut ve Çuhadar, 2011; Şahin ve diğerleri, 2010; Yaman ve Peker, 2012). Ayrıca yapılan araştırmalarda, çalışma grubunu öğretmenlerin oluşturduğu ve onların siber zorbalık hakkındaki görüşlerini yansıtan araştırma sayısının sınırlı kaldığı da düşünülmektedir (Ayas ve Horzum, 2011; Horzum ve Ayas, 2013; Serin, 2012; Yenilmez ve Seferoğlu, 2013). Bu nedenlerden dolayı öğretmen ve yöneticilerin siber zorbalığı önlemek ya da azaltmak için çözüm önerilerini ve okullarda siber zorbalıkla ilgili mevcut durumu tam anlamıyla ortaya koyabilmek için nitel çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Gerek siber zorbalık yapan öğrenci, gerekse siber zorbalığa maruz kalan öğrenci; psikolojik, sosyal ve akademik dünyada kendisini çevreleyen zorbalığın olumsuz etkilerinden kaçamamaktadır (Özel,2013). Buna rağmen bu saldırganlık türünün çözümsüzmüş gibi algılanmaması, aksine siber zorbalıkla mücadele edilmesi gerekir. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin olaylara gösterecekleri duyarlılık zorbalık olaylarının azalmasında etkili olabilmektedir (Ayas, 2008). Öğrencilere bilgisayar, internet ve diğer elektronik iletişim araçlarının güvenilir ve sorumlu bir şekilde kullanılmasını öğretecek, gerekli durumlarda şikâyet için başvurabilecekleri adres ve kaynaklar gösterecek olan öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleridir. Bu nedenle, Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin siber zorbalık ile ilgili farkındalık, önleme, müdahale ve politika oluşturma konularında programların hazırlanmasında ve uygulanmasında görev ve sorumluluklar üstlenmesi gerektiği, velilere siber zorbalık ve iletişim araçlarının güvenilir kullanılması konusunda rehberlik etmede önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca siber zorba/mağdur öğrencilerle ve onların yaşadığı psikolojik sorunlarla birebir ilgilenen kişiler okul rehber öğretmenleridir. Bu nedenle; okul rehber öğretmenlerinin kişiyi siber zorbalığa iten nedenleri, siber mağdurların yaşayacağı psikolojik sorunları ve siber zorbalığı önlemek için yapılacakları bilmesinin önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Okulda yapılacak herhangi bir çalışmayı yönetecek olan kişiler ise okul yönetimidir. Siber zorbalığının önlenmesi ve etkili, uygun önleme programlarının geliştirilebilmesi için öncelikli olarak okul yöneticilerinin, rehber öğretmenlerinin, bilişim teknolojileri öğretmenlerinin görüşlerini sunan araştırmalara gerek olduğu düşünülmektedir. Bu nedenlerle ortaokul rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin okullarda yapılan siber zorbalık çalışmaları hakkındaki

görüşleri ile siber zorbalığın azalması veya önlenmesi için önerilerinin neler olabileceği, bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, MEB'e bağlı ortaokul rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerin siber zorbalıkla ilgili okulların mevcut durumu hakkındaki görüşlerini derinlemesine incelemek, siber zorbalığın azalması ve önlenmesi için katılımcıların önerilerini ortaya koymaktır.

Araştırma soruları:

1. Ortaokullarda siber zorbalığı önlemek için yapılan çalışmalar hakkında rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin görüşleri nelerdir?
2. Ortaokullarda siber zorbalığı önlemek için yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiği hakkında rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin görüşleri nelerdir?
3. Siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde; rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin önerileri nelerdir?

Bu çalışma, siber zorbalığın azalması veya önlenmesi için katılımcıların önerilerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Araştırmanın bu yönüyle alan yazına katkı getireceği düşünülmektedir. Ayrıca siber zorbalığın azalması ve önlenmesi ile ilgili derinlemesine bilgi edinilecek öğretmen görüşlerinin yer aldığı nitel çalışma sayısının da sınırlı olmasından dolayı çalışma bu yönüyle de alan yazına katkı sağlayacaktır.

Yöntem

Ortaokul rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini derinlemesine ortaya koymaya çalışan bu çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2011) nitel araştırmayı "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışma; nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup, durum çalışması olarak desenlenmiştir. Durum çalışması sosyal bilimler araştırmalarında kullanılan bir yöntemdir ve Kazak'a (2001) göre durum çalışması, tek bir kişinin, bir ortamın, tek bir tür dokümanın ve olayın ayrıntılı olarak incelenmesidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” yoluyla belirlenmiş olup Ankara’nın Keçiören ilçesinde bulunan ortaokullarda görevli 7 rehber öğretmen, 7 bilişim teknolojileri öğretmeni ve 7 okul yöneticisinden oluşmaktadır. Keçiören ilçesinden 6 ortaokul belirlenmiştir. Öğretmen seçimlerinde gönüllülük esasına göre seçim yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı okullar ortalama 1000–1500 arası öğrencisi ve 50-75 arası öğretmen kadrosu olan, en az bir bilişim teknolojileri sınıfı bulunan, FATİH projesinin kurulumunun başladığı okullardır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgileri.

			f	%
Rehber Öğretmen	Cinsiyet	Erkek	3	43
		Kadın	4	57
	Yaş	25-30 yaş	2	29
		30-40 yaş	2	29
		40 yaş ve üstü	3	43
Bilişim Teknolojileri Öğretmeni	Cinsiyet	Erkek	3	43
		Kadın	4	57
	Yaş	25-30 yaş	2	29
		30-40 yaş	5	71
		40 yaş ve üstü	-	-
Yönetici	Cinsiyet	Erkek	4	57
		Kadın	3	43
	Yaş	25-30 yaş	1	14
		30-40 yaş	2	29
		40 yaş ve üstü	4	57

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler katılımcılara açık uçlu soruların sorulacağı yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi birleştirir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2011). Görüşmeleri başlatmak ve sürdürmek için rehber öğretmen, bilişim teknolojileri öğretmeni ile okul yöneticilerine yöneltilen çerçeve sorular görüşme öncesinde belirlenmiştir.

Görüşme soruları hazırlanmadan önce, araştırma konusu ile ilgili alan yazın taraması yapılmıştır. Araştırmada verileri toplamak amacıyla görüşme formu düzenlenmiştir. Çalışma için sorulacak olan bu genel sorular, araştırmacı tarafından belirlenip iki öğretmenle pilot uygulaması yapılmış, görüşme formunda yer alabilecek sorular taslak olarak belirlenmiştir. Ön görüşme yapılan bu öğretmenler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Üç konu alanı uzmanı, bir ölçme ve değerlendirme ve bir Türkçe

alan uzmanı tarafından uzman onayları alınarak öneriler doğrultusunda hazırlanan forma son hali verilmiştir.

Verilerin Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Araştırma etik sıkıntılar doğurmaması adına görüşmelerde yönetici ve öğretmenlerin katılımında gönüllülük ve isteklilik temel alınmış, öğretmenlerden gönüllü katıldıklarını gösteren izin formları alındıktan sonra görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların okullarında uygun olan ortamlarda (öğretmenler odası, rehberlik servisi, görüşme odası vb.), ders saatleri dışında araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmıştır. Görüşmelerin yapılması iki hafta sürmüş, görüşmeler araştırmacı tarafından not edilerek veya ses kayıt cihazı ile kaydedilerek daha sonra çözümlenmiştir. Yapılan görüşmeler ortalama otuz dakika sürmüştür.

Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınıp transkript edildikten sonra elde edilen verilerin analizinde, içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmalarda güvenilirlik; olayların farklı gözlemciler tarafından aynı kategoriye bağlanması ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda aynı kategori ile ilişkilendirilmesidir (Altunışık ve diğerleri, 2005). Güvenilirliği sağlamak üzere ham verilerin kodlara ve kategorilere dönüştürülmesi işlemi, başka bir konu uzmanı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek kodlanmış ve “Görüş Birliği” ve “Görüş Ayrılığı” olan maddeler belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman’ın (1994) belirttiği formül kullanılmış ve hesaplama sonucunda $P = \%89$ değeri bulunmuştur. Tutarlılığın $\%70$ 'den yüksek olması analizlerin güvenilirliği sağladığını göstermektedir (Miles ve Huberman, 1994).

Araştırmanın sonuçları rapor edilirken doğrudan görüşme alıntılarına yer verilmiştir. Katılımcıların kendi ifadeleri alıntılarla yansıtılmıştır. Böylece tema ve kodlara yönelik katılımcılardan birebir alıntılar yapılarak geçerlilik sağlanmıştır. Görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan yola çıkarak sonuçları açıklamak geçerlilik için önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Alıntılarının aktarılmasında, öğretmenlere 1'den 7'ye, okullara 1'den 7'ye kadar numaralar verilmiş olan kod numaraları kullanılmış R1 (rehber öğretmen 1), BT4 (bilgi teknolojileri öğretmeni 4), Y7 (yönetici 7) şeklinde gösterilmiştir.

Ayrıca; çok küçük ifade farklılıklarından kaynaklanan cümleler aynı grup içerisinde değerlendirilmiş ve kodlanmıştır. Örneğin; “...sosyal paylaşım siteleri...” ile “sosyal medya araçları genel itibarıyla, facebook, twitter...” cümleleri aynı kavramı ifade ettikleri için eşit tutulmuş ve aynı kategoriye eklenmiştir.

Bulgular

Katılımcıların Ortaokullarda Siber Zorbalığı Önlemek İçin Yapılan Çalışmalar Hakkında Görüşlerine İlişkin Bulgular

Siber zorbalığı önlemeye yönelik okulda yapılan çalışmaların neler olduğu ve kimlerin görev alması gerektiği sorularına yönelik tablolar aşağıda sunulmuş, şu bulgular elde edilmiştir:

Tablo 2. Rehber öğretmen, bilişim teknolojileri öğretmeni ve yöneticilerin okulda yapılan siber zorbalığı önleme çalışmalarına ilişkin görüşleri.

Okulda Yapılan Önleme Çalışmaları	Rehber Öğretmen		Bilişim Teknolojileri Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%
Bilgilendirme	6	86	6	86	5	71
Öğrenci	5	71	5	71	5	71
Öğretmen	2	29	1	14	0	0
Veli	0	0	1	14	0	0
Bireysel Görüşme	3	43	1	14	0	0
Öğrenci	3	43	1	14	0	0
Veli	1	14	0	0	0	0
Çalışma Yapılmıyor	1	14	2	29	1	14
Önlem Alma	1	14	1	14	2	29
Öğretmen Gözetiminde İnternet Erişimi	0	0	1	14	1	14
Teknik Önlem Alma	1	14	1	14	2	29

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; bilgilendirme, bireysel görüşme, çalışma yapılmıyor ve önlem alma olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. Katılımcıların en fazla bilgilendirme yapıldığını söyledikleri belirlenmiştir (f=6; %86, f=6; %86, f=5; %71). Bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yapıldığını dile getirmişlerdir (f=5,%71, f=5,%71, f=5,%71). Katılımcıların bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R7: Bilişim teknolojileri öğretmeni tarafından güvenli internet kullanımı semineri verilmektedir. Burada güvenli internetin faydaları, bilişim suçları anlatılıyor.

R6: Bağımlılık seminerinde internet bağımlılığı ile ilgili bilgi veriyoruz öğrencilere ve velilere. Bu konuda eğitim aldık seminer veriyoruz, broşür dağıtıyoruz Bilişim öğretmenlerimizde hazırladıkları panolarla ve derslerde bilgi veriyorlar...

BT2: 5 ve 6'lara derslerde bilgi veriyoruz ama 7 ve 8. sınıflarda ders yok onlara da broşür dağıtarak ve pano ile bilgilendirme yapıyoruz. Mesela Facebook hesabınız çalındı neler yapabilirsiniz, siber zorbalığa uğradığınız başvurabileceğiniz adresler neler gibi.

BT3: Rehberlik servisi ile birlikte öğrencilere eğitim verdik, videolar izlettik.

Y3: Bilişim teknolojileri dersinde müfredat dâhilinde ders içerisinde öğrenciler bu konu ile ilgili bilgilendirilmektedir. Ayrıca sene başında toplum polisi tarafından da bu konu ile ilgili seminer çalışmaları yapılmaktadır.

Y4: Rehberlik servisimiz tarafından güvenli internet konusunda öğrenciler bilgilendirildi.

Bazı rehber öğretmenler ise diğer öğretmen gruplarından farklı olarak siber zorbalık olaylarından sonra veli ile de bireysel görüşmeler yaptıklarını dile getirmişlerdir (f=1, %14):

R6: ...Ben neden öğrenci buna başvurur yapar kısmıyla ilgili veliyle görüşürken; bilişim öğretmenimizde bu durumun olmaması için alınabilecek önlemler konusunda bilgilendirme yapıyor...

Yukarıdaki ifadelere bakıldığında; okuldaki rehber öğretmenlere MEB ve Yeşilay'ın ortak yürüttüğü bir proje kapsamında bağımlılık kursu verilmiştir. Bu kurs kapsamında internet bağımlılığı da yer almaktadır. Rehber öğretmenler yıl içinde bu kursta öğrendikleri bilgileri, onlara verilen sunum ve videolar ile birlikte okuldaki öğrenci, öğretmen ve veli gruplarına seminer düzenleyerek vermektedir. Ancak bu seminerlerin bazı okullarda veliler ve öğretmenlere de verilirken, bazılarında sadece seçilen küçük bir öğrenci grubuna verildiği görülmüştür.

Bazı bilişim teknolojileri öğretmenleri de okullarında siber zorbalığı önleme adına herhangi bir çalışmanın yapılmadığını dile getirmiştir (f=2, %29). Bilişim teknolojileri öğretmenlerinden birinin bu konudaki düşüncesine aşağıda yer verilmiştir:

BT4: Herhangi bir çalışma yapılmıyor.

Bilişim teknolojileri öğretmenlerinden biri ise diğer öğretmen gruplarından farklı olarak siber zorbalıkla ilgili toplantı ve seminerlerle velilere de bilgilendirme çalışmaları yapıldığını dile getirmiştir (f=1, %14).

BT2: Teknoloji hızla ilerlerken veliler biraz geride kalıyorlar, maalesef pek farkında değiller. Veliler öğrencilere internetten gelecek zararlar konusunda bilgili değiller daha çok ödev yapabilecekleri, çalışabilecekleri yararlı bir yer olarak görüyorlar. Öğrenciler bu konuda

onlardan daha bilgileri, bizde bu yüzden veli toplantılarında velilere daha çok bilgi veriyoruz.

FATİH projesi kapsamında bazı bilişim teknolojileri öğretmenleri, FATİH Projesi Bilişim Teknolojileri Rehber Öğretmenliği görevini de yürütmekte ve bu kapsamda projenin başladığı okullardaki öğretmenlere “Bilinçli İnternet Kullanımı Kursu” vermektedir. MEB tarafından okullarda siber zorbalık konusunda zorunlu çalışmalar yürütülmediği için; gönüllü bilişim teknolojileri öğretmenleri tarafından okullarda bilgilendirme yapılmaktadır. Bilişim teknolojileri öğretmenlerinden bazılarının öğrencilerine bu konuda gönüllü olarak seminer düzenledikleri, hatta bilişim teknolojileri dersinin zorunlu olarak okutulmadığı yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerine yönelik pano ve broşürler hazırladıkları, veli toplantılarında velileri bilgilendirdikleri görülmüşken; bazı okullarda ise herhangi bir çalışma yapılmadığı dikkati çekmektedir.

BT5: Öğrencilere güvenli ve bilinçli internet kullanımı semineri verdim. Bir de FATİH projesi kapsamında öğretmenlere bilinçli internet kullanımı kursu verdim.

Bazı yöneticiler ise önlem alma çalışmaları yapıldığını dile getirmiştir (f=2, %29). Okullarında teknik önlem aldıklarını vurgulamışlardır (f=2, %29). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: wifi şifresi belirli aralıklarla bilişim teknolojileri öğretmeni tarafından değiştiriliyor öğrencilerin internet ihtiyacı bilişim teknolojileri sınıfında karşılanıyor bilişim teknolojileri öğretmeni gözetiminde. Bilişim teknolojileri laboratuvarında bulunan kişisel bilgisayarlar bilişim teknolojileri öğretmenleri tarafından genel ağlardan, gerekse manüel olarak denetlenmektedir. Dolayısıyla çocuklar bir denetlemenin altında olduklarını hissetmektedirler.

Araştırmada okullarda en fazla öğrencileri bilgilendirme çalışmaları yapıldığı bazı okullarda ise herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Belirli bir plan dâhilinde öğretmenler arasında görev dağılımı yapılarak herhangi bir çalışma yapılmadığı, yapılan çalışmaların genellikle gönüllülük esasına dayalı ve bireysel çabaya dayandığı dikkati çekmiştir.

BT3: ...okulumuzda benim yaptıklarım dışında bir çalışma yapılmamaktadır.

Tablo 3. Rehber öğretmen, bilişim teknolojileri öğretmeni ve yöneticilerin siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiğine ilişkin görüşleri.

Okul Müdahale Ekibi	Rehber Öğretmen		Bilişim Teknolojileri Öğretmeni		Yöneticiler	
	f	%	f	%	f	%
Bilişim Tek. Öğretmeni	6	86	7	100	6	86
Rehber Öğretmen	6	86	7	100	6	86
Okul yöneticileri	6	86	4	57	6	86
Tüm Öğretmenler	2	29	3	43	2	29
Sınıf Rehber Öğretmeni	2	29	1	14	2	29
Veli	2	29	2	29	0	0
Öğrenci	0	0	1	14	0	0
Türkçe Öğretmenleri	0	0	1	14	0	0

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcılara göre en fazla bilişim teknolojileri öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin görev alması gerektiği belirlenmiştir (f=6; %86, f=7; %100, f=6; %86). Katılımcılardan bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

R6: ...bilişim derslerine gerekli desteği vermeli yani 7 ve 8. sınıflarda bu ders seçmeli bildiğim kadarıyla öğrenciler seçmesi için yönlendirmelidirler. Rehber öğretmenler ve bilişim öğretmenleri; öğrenci ve velileri bilinçlendirici çalışmalar seminerler yapmalı.

R3: ...rehber öğretmen psikolojik boyutuyla ilgilenecek, bilişim öğretmeni bilgisayar uzmanı olduğu için internet kullanımı ile ilgilenecek.

BT1: Bilişim teknolojileri öğretmenleri teknoloji ve internet konularında, rehber öğretmenler psikolojik boyutuyla ilgileniyorlar.

BT2: Öncelikle bilişim teknolojileri öğretmenleri, alan uzmanları oldukları için. Konunun psikolojik yönü ve bıraktığı etkilere yönelik rehber öğretmenlerin aktif rol alması gerektiğini düşünüyorum.

R1: Sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenin işbirliği içerisinde olması gerekiyor. Rehber öğretmenlerin koordinatörlüğüyle. Bilişim teknolojileri öğretmenleri bilgisayar ve programları kullanmada okuldaki uzmanlardır.

Katılımcıların Siber Zorbalığın Azalması ya da Önlenmesine Yönelik Önerilerine İlişkin Bulgular

Tablo 4. Rehber öğretmen, bilişim teknolojileri öğretmeni ve yöneticilerin siber zorbalığın azalması ya da önlenmesine ilişkin önerileri.

	Rehber Öğretmen		Bilişim Teknolojileri Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%
Aile	44	34	35	26	27	26
Devlete	28	22	45	33	25	24
Eğitimcilere	21	16	21	15	21	20
Okul Yönetimine	17	13	9	6	17	16
Öğrenci	19	15	27	20	15	14

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; aile, devlet, eğitimciler, okul yönetimi ve öğrenci olmak üzere beş tema altında toplanmıştır.

Siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için rehber öğretmenler ve yöneticiler en çok aileye (f=44, %34, f=27, %26), bilişim teknolojileri öğretmenleri ise devlete (f=45, %33) öneride bulunmuştur. Aileye yapılan önerilerde çocuğunun internet ortamında yaptıklarını takip etmesi, ailenin çocuğunu internet/ bilgisayar kullanımı konusunda ve siber zorbalık konusunda bilgilendirmeleri gerektiği dikkati çekmektedir.

R7: Güvenli internet kullanımının evlerde yaygınlaşması gerekir. Veli kontrollerini yapmalı, çocuğunun girdiği web sitelerini ve bunların özelliklerini bilmeli.

R2: ...aileye düşen görevleri; çocuğunun internet ortamında kimlerle arkadaşlık yaptığını takip etmeli, hangi sitelere girdiğinin takibini yapmalı...

R6:En büyük pay aileye düşüyor, bizde çalışmalarımızda en çok aileye yöneliyoruz... Hatta güvenli internet kullanması da güzel olur. Ben kendi çocuğumda gördüm mesela. Birinci sınıf daha. Yeni okuma yazma öğreniyor, aşk nasıl bir şey yazdı Google'a bambaşka şeyler çıktı...

R3: Ailenin bir kere çocuğunu internette geçirdiği zamanından haberdar olması gerekiyor. Hatta daha ileri giderek çocuğun haberi yokken nerelerde dolaşiyor, hangi sitelere giriyor. Mutlaka güvenli internetin evde olması gerekiyor. Zaten aile bunu takip edebilir çünkü az önce söylediğim gibi çocuk orda birbirine hakaret, küfür edip orada olan bir olayı okula da taşıyor. Karşı cinsle kurulan arkadaşlıklar boyut değiştirip yine Facebook'ta, Twitter' da maalesef çok ciddi boyutlarda ilerleyebiliyor. Bunların hepsi çocuk için bir risk olduğu için çocuğu çok sıkı internette takip etmek gerekiyor. Bazen dışarıdan internet daha güvenli gibi geliyor bize ama tam aksine.

Y1: Kişi hak ve özgürlüklerini çocuğuna iyi aşamalı. Çocuk siber zorbalık gibi bir hakkı olmadığını bilmeli.

Y2: Aileye düşen görev o kadar çok ki. Kontrol altında yani denetimli serbestliği sağlamak zorundasın. Takip etmek zorundasın bir kere. Bence bir anne baba çocuğunu fark ettirmeden her ortamda takip etmelidir. Yönlendirmek, örnek olmak lazım. Ben ne yapayım, yaşım geçti dersin çocuğuna esir olursun. Çocuğunun bildiği kadar bilemeyebilirsin ama o konuda cahil olmamak lazım. Yenilikleri bilmek zorundasın ki kontrol edebilesin.

Y6: ...çocuklarının hangi siteye girdiğini ve teknolojik araçları nasıl kullandığını kontrol etmek gibi bir takım önlemler almaları gerektiğini düşünüyorum.

Öğretmenler aileye en çok çocuğunu internet ortamında takip etmesi önerisinde bulunmuşlardır. Öğrencilerin aileleri tarafından yaptıklarının takip edildiğini bilmesinin bile onları siber zorba davranışlar sergilemekten uzaklaştırdığı görüşü yukarıdaki alıntılarla desteklemektedir. Ayrıca internet konusunda ailelerin çocuklarından daha az, çocukların ailelerinin onlardan daha az bilinçli olduklarını düşündükleri görülmektedir. Bu nedenle ailelerin bilinçli ve güvenli internet kullanımı konusunda bilgi edinmeleri gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca ailelerin günümüzün bir gereği olarak çocuklarına tablet ve cep telefonu aldıkları ve bunların denetiminin de masaüstü bilgisayara göre daha zor olduğu düşünüldüğünde, evde filtreli internet kullanmayı tercih etmeleri ve çocuklarının cep telefonu hattını çocuk profili ile almaları gerektiği önerilerinde bulunmuşlardır.

Katılımcılar siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde devletin kamu spotu, bilgilendirici yayınlar vb. ile halkı bilgilendirme çalışmaları yapması, siber zorbalık cezaları ile ilgili yasal düzenlemeler yapması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca günümüzde çocukların daha küçük yaşlarda teknolojiyle baş başa kaldıklarını ve bu nedenle her kademedeki (1. sınıftan 12. sınıfa kadar) zorunlu bilişim teknolojileri dersinin gerekliliğini belirtmişlerdir. Bilişim teknolojileri öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncesine aşağıda yer verilmiştir:

BT7: EBA, Vitamin, Morpa gibi eğitim sitelerinde konuyla ilgili videolar hazırlanabilir, devlet kanalları ve özel kanallarda konuyla ilgili kamu spotu yayınlanabilir. Bu eğitimi biz ortaokul ve lise de veriyorduk, artık lisede de veremiyoruz. İlkokul ve lise de bilişim dersini zorunlu yapılmalı. Bence her kademe de bilişim dersi olduğunda müfredata etik kavramı yayılabilir. Bilişim etiğini biz ortaokulda başlıyoruz, aslında bir çocuğun bu kavramlarla 3. sınıfta falan tanışması gerekiyor artık daha erken yaşlarda tanışıyorlar teknolojiyle ve zorbalığa da oradan yapmaya başlıyor. Bir de cezalar konusu. Mesela kredi kartıyla dolandırıcılık bilişim suçu görülüyor onun cezası var ama mesela birisi Facebook hesabımı çaldı ona da toplum hizmeti cezası verilmeli. Okulda bunla

ilgili bir birim kurulup, Facebook hesabı çalan tespit edildiğinde, çocuğa mesela kütüphanede kitapları düzenleme vb. toplum hizmeti verilebilir. Öğrenciyi çok yıldırılmayacağız ama yaptığı zorbalığın bir yaptırımı olduğunu da görmeli.

BT5: Devlete düşen ön önemlisi aslında birçok insan siber zorbalık yaşıyor ama başına gelenin siber zorbalık olduğunu bilmiyor, karşılaştığında neler yapacağını bilmiyor, nasıl önlemler alması gerektiğini bilmiyor, haklarını bilmiyor. Devletin yapacağı bilişim dersini birinci sınıftan itibaren birer ikişer saat zorunlu olarak ders eklemeli. Seçmeli medya okuryazarlığı dersinin içeriğinin düzenlenmesi gerekir. Günlük hayatta insanların çok kullandığı ürünlerin üzerine siber zorbalıkla ilgili bilgilendirici mesajlar yazabilir. Halkı bu konuda bilgilendirmeli sadece öğrenciler değil öğretmenler de siber mağdur olduğunda nereye başvuracağını bilmiyor. Nasıl ki yangın ihbar hattının 110 olduğunu biliyorsak. Bu numara bize öğretilmişse, çok kullanılan bir ürün paketinin üzerine siber mağdur olduğunuzda bu numarayı arayın şeklinde bilgilendirme yapılabilir. Büyük bir ceza yaptırımı yok. Avrupa Birliği'ndeki yasa uyarlanmaya çalışılmış ama siber zorbalıkla ilgili yeni yasa çıkarılabilir.

BT6: Toplumda farkındalık oluşturmak için kampanyalar düzenlemeli (kamu spotu vb.), siber zorbalığı engellemek için yasal düzenlemelerde bulunmalı. Cezalar caydırıcı olmalı.

BT1: Yurt genelinde teknoloji kullanımı konusunda güvenliği sağlamalı. Siber zorbalara karşı mutlaka caydırıcı cezai müeyyideler uygulanmalı ve siber zorbalığa uğrayanda şikâyetlerini kolayca yapabilmeli ve şikâyet sonuçlarına da hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmeli. Halkı kamu spotlarıyla bilgilendirebilir. Veya bilgi ve iletişim kurumu aracılığıyla seminerler düzenlenebilir. Gerekli bilgilendirme yapılır ve kanuni düzenlemeler de yapılırsa gerekli bilinince ulaşırsa kimsenin böyle işlere yelteneceğini düşünmüyorum ben.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Katılımcıların Ortaokullarda Siber Zorbalığı Önlemek İçin Yapılan Çalışmalara İlişkin Görüşleri

Siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalara katılımcı öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde; en fazla bilgilendirme yapıldığı ve bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yönelik yapıldığı sonucuna varılmıştır. Ortaokullarda belirli bir plan dâhilinde öğretmenler arasında görev dağılımı yapılarak herhangi bir çalışma yapılmadığı, yapılan çalışmaların genellikle gönüllülük esasına dayalı ve bireysel kaldığı görülmüştür.

Serin (2012)'in yaptığı araştırmada okul yöneticilerinin en fazla yaptıkları önleyici çalışmalardan ikisini yazmaları istendiğinde ilk iki sırada yer alan çalışmanın, öğrencileri ve velileri bilgilendirmek olduğu görülmüştür. Yine öğretmenlerden de en fazla yaptıkları önleyici çalışmalardan ikisini yazmaları istendiğinde ilk iki sırada yer alan çalışmanın, öğrencileri ve velileri bilgilendirmek olduğu görülmüştür. Araştırmanın bulgusu bu araştırma ile paralellik göstermektedir.

Katılımcıların siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiği sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde; en fazla bilişim teknolojileri öğretmenleri, rehber öğretmenlerin görev alması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir.

Worthen(2007)'e göre okullarda siber zorbalığı önleme ve müdahale çalışmaları yapılmalıdır. Diamanduros, Downs ve Jenkins (2008) yaptıkları çalışmada okullarda siber zorbalığı önlemede rehber öğretmenlerin önemli bir role sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, okullarda bilgisayar ve internetin güvenli ve bilinçli kullanılabilmesi için öğrencilere rehberlik edilmelidir. Öğrenciler internet ortamında kişisel bilgilerini koruma konusunda bilgilendirilmeli ve internetin riskleri konusunda da uyarılmalıdır (Bryce ve Klang, 2009). Bu noktada da bilişim teknolojileri öğretmenlerine görev düşmektedir.

Katılımcıların Siber Zorbalığın Azalması ya da Önlenmesine Yönelik Önerileri

Katılımcı öğretmenler; siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için en fazla aileye ve devlete yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Aileye yapılan önerilerde çocuğunun internet ortamında yaptıklarını takip etmesi, ailenin çocuğunu internet/ bilgisayar kullanımı konusunda ve siber zorbalık konusunda bilgilendirmeleri gerektiği dikkati çekmektedir. Ybarra ve Mitchell (2004)'e göre ailelerin çocuğunu internette yeterince denetlenmemesi, ergenin siber zorba olma olasılığını arttırmaktadır. Eroğlu (2011) da yaptığı araştırmada aile desteğinin siber zorbalığı negatif yönde yordadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, yetişkinlerin çocuklarının bilgisayar ve internet kullanımını denetleyebilmeleri ve bu konuda çocuklarını eğitebilmeleri için gerekli yeterliliğe sahip olması gerekmektedir (Horzum ve Ayas, 2013).

Devlete yönelik yapılan önerilerde en çok halkı bilinçlendirecek çalışmalar ve ceza süreci ile ilgili yasal düzenlemeler yapılması yer almaktadır. Yapılan bir araştırmada da siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için ailelerin, eğitimcilerin ve gençlerin örnek olay anlatımı, video, kullanışlı siteler ile eğitimler alması gerektiği belirtilmiş, yedi modülden oluşan bir e-kitap oluşturulmuştur. (Matos ve diğerleri, 2011). Serin (2012), yaptığı araştırmada ilköğretim Bilişim Teknolojileri derslerinde iletişim araçlarının etkin, verimli kullanılmasının önemine daha fazla değinilmesi, bu araçlardan gelebilecek saldırı ve tehlikelere karşı neler yapılabileceği konusunda bilişim teknolojileri öğretmenleri tarafından öğrencilere ayrıntılı bilgilendirmelerin yapılması, öğrencilerin siber zorbalık konusunda farkındalıklarının artmasına katkı sağlayacağını belirtmiştir. Çocukların teknolojiyle tanışma yaşlarının her geçen yıl

daha da azaldığı göz önünde tutularak çocuklara bilinçli internet kullanımının ilkökul yıllarında verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle MEB'in her kademedeki zorunlu bilişim teknolojileri dersini ders çizelgesine eklemesi gerektiği düşünülmektedir. Yukarıda yer alan çalışmalar araştırmanın bu bulgusuyla paralellik göstermektedir.

Şekil 1. Siber zorbalıkla ilgili yurtdışında ve ülkemizde yapılan yasal düzenlemeler.

Türkiye’de siber zorbalıkla ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Amerika, İngiltere, Kanada, Avusturalya gibi intiharla sonuçlanan siber zorba olaylarının fazla olduğu ülkelerde siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Siber zorbalıkla ilgili en kapsamlı düzenlemeleri yapan ülke, Amerika’dır. Amerika’da California, Florida, Massachusetts, Washington eyaletleri yaşanan siber zorbalık olaylarından sonra siber zorbalığı yasaklanmış ve siber zorbalık teşkil eden eylemlerin önüne geçmek için öncelikli olarak okullara birtakım yükümlülükler getirilmiştir (Sayımer, 2014). Bununla birlikte, siber zorbalık da dâhil bilişim suçları, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun kapsamındadır. 5651 sayılı Kanun, siber zorbalığın gerçekleştirildiği ortamlara (yer sağlayıcılar) getirilen yükümlülükleri düzenlemekte olup; siber zorbalara

uygulanabilecek yaptırımlar ilgili buldukları kanunlar çerçevesinde uygulanmaktadır (Nebil, 2012). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 22 Kasım 2011 tarihinde internetteki zararlı içeriklerden çocukların ve gençlerin korunmaları amacıyla “Güvenli İnternet Hizmeti” adıyla bir filtreleme hizmeti uygulanmaya başlamıştır (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2011a, 2011b). MEB’in 25/12/2014 tarihinde 63055260 sayılı resmi yazıya göre MEB’e bağlı okullarda görevli yönetici ve öğretmenlerin öğrencilerin fotoğraf, video, ses kayıtlarının internet ortamında paylaşımını yasaklamış hatta okul web sayfalarında dahi yayınlanmaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca 15 Temmuz 2015’te yürürlüğe giren Ticari İletişim ve Ticari Elektronik İletiler Hakkında Yönetmeliği’ne göre tüketiciden izin alınmadan promosyon ya da reklam içeren SMS gönderen firmalara yüksek miktarda ceza ödeyecektir. Ayrıca okullarda kullanılan internet hattı (MEB hattı) çocuk profilinde ayarlanmış ve MEB’in 10.07.2015 tarihli, 7180248 sayılı resmi yazısına göre okullarda MEB ADSL/VDSL hattı kullanılması zorunlu olduğu, 2014 yılında yapılan iyileştirmelerle MEB ADSL ve MEB VDSL hızları güncellendiği, her ne şekilde olursa olsun (kişisel, okul aile birliği vb.) ADSL, 3G vb. hat kullanmanın yasak olduğu, ihtiyaç durumunda ikinci MEB ADSL hattı temin edilebileceği, aksi davranış tespit edilen personel veya kurum hakkında gerekli yasal sürecin başlatılacağı belirtilmiştir. Bu resmi düzenlemeler siber zorbalık konusunda ülkemizde atılan iyi adımlardır ancak yeterli görülmemektedir. Türkiye’de yaşanan siber zorbalık olayları öğrencilerde çok vahim sonuçlara yol açmadan bir an önce konuyla ilgili önlem alınması gerektiği görülmektedir. Serin (2012)’e göre de Türkiye’ de konuyla ilgili yasa ve yaptırımlar hazırlanması bu tür davranışların azaltılmasında etkili olacaktır.

Araştırma bulgularından yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir:

Rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri siber zorbalıkla ilgili farkındalık, önleme, müdahale ve politika oluşturma konularında programların hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol almalıdır. Okullarda bilişim teknolojileri öğretmenleri çocuklara teknik konularda eğitim verirken, okul rehber öğretmenleri de psikolojik boyutta eğitim vererek siber ortamda kendilerini koruma ya da baş etme becerilerini kazanmalarını sağlamalıdır.

Taşınabilir özellikteki akıllı telefon ve tabletlerin kullanımının öğrenciler arasında yaygınlaşması aileler tarafından denetlenmesini zorlaştırmaktadır. Ebeveynlerin sim kart alırken çocuk profilini ve evdeki internet bağlantılarında da güvenli internet paketlerini tercih etmelerinin, bu bilişim teknolojileri aletlerinin aileler tarafından denetimini sağlayacağı ve öğrenciler arasındaki siber zorbalığı azaltacağı düşünülmektedir.

Ailelerin çocukların internette ne yaptıklarını denetlemesi, onları internette buldukları sürece yalnız bırakmamaları, internetin doğru ve etkili kullanımı konusunda çocuklarıyla ilgilenmeye daha erken yaşta başlamalarının çocuklar arasındaki siber zorba davranışları azaltacağı düşünülmektedir.

Siber zorbalığı önlemeye yönelik eğitim çalışmalarını özellikle bu alanda eğitim almış kişilerin yönetmesi daha yararlı olacaktır. Bu nedenle okul bilişim teknolojileri öğretmenleri siber zorbalık, bilişim etiği ve bilinçli internet kullanımı ve bilişim

okuryazarlığına yönelik okul yönetimi ve diğer öğretmenlere yine MEB tarafından sistemli bir şekilde düzenlenen hizmet içi eğitimler verilebilir.

Avrupa ve Amerika'da çocukların siber ortamlardan korunmalarıyla ilgili yasalar çıkarılmıştır. Türkiye'de de siber zorbalığa karşı yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Benzer bir çalışma resmi ortaokullar ile birlikte özel okullarda da uygulanarak öğrencilerin siber zorba davranışları karşılaştırılarak incelenebilir.

Kaynakça

- Akbulut, Y., & Çuhadar, C. (2011). Reflections of preservice information technology teachers regarding cyber bullying. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 2(3), 67-76.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı (4.bs.)*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Aricak, O. T. (2009). Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Ayas, T. (2008). *İlköğretim okullarına yönelik geliştirilen zorbaca davranışları önleme programının etkinliğinin test edilmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.
- Belsey, B. (2004). Cyberbullying. 15.06.2015 tarihinde <http://www.cyberbully.ca> sayfasından erişilmiştir.
- Bryce, J., Klang, M . (2009). Young people is disclosure of personal information and online privacy: Control, choice and consequences. *Information Security Technical Report*, 14 (3), 160-166.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri (Sekizinci baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Diamanduros, T., Downs, E., & Jenkins, S. J. (2008). The role of school psychologists in the assesment, prevention and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45(8), 693–704. 11.02.2016 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/227828178_The_role_of_school_psychologists_in_the_assessment_prevention_and_intervention_of_cyberbullying_sayfasından erişilmiştir.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/ mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Cyberbullying: a new face of peerbullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31–42.
- Erdur-Baker, Ö. (2013, Kasım). *Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar*. 1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 195-205.
- Kazak, N. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Matos, A., Pessoa, T., Amado, J., & Jäger, T. (2011). Agircontra o cyberbullying – manual de formação. Congresso Nacional. "Literacia, Media e Cidadania", 25-26 Mart 2011, 183-197. 10.07.2015 tarihinde <http://www.lasics.uminho.pt/ojs/index.php/lmc/article/download/463/434> sayfasından erişilmiştir.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book. (Second Edition)*. California: SAGE Publications.
- Nebil, F. S. (2012). *Av. Kavuşturan; Siber zorbalığın önlenmesinde, ebeveynler ve okullar kadar 3. şahıslara da görev düşüyor – 2*. 16.04.2016 tarihinde <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=35510> sayfasından erişilmiştir.
- Özel, S. (2013). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayımer, İ. (2014). *Siber zorbalıkla mücadele konusundaki yaklaşımlar; abd ve ingiltere örnekleri*. 10.07.2015 tarihinde http://www.siberzorbalik.net/upload/yayinlar_121.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/ siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., & Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarında ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270. 15.04.2016 tarihinde http://sablon.sdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/21/21_15.pdf sayfasından erişilmiştir.
- TUİK, (2014). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması–2014*. 10.07.2015 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198> sayfasından erişilmiştir.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., & Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 1, 191-210.
- Worthen, M. R. (2007). Education policy implications from the expert panel on electronic media and youth violence. *Journal of Adolescent Health*, 41, 61-63. 10.01.2016 tarihinde [http://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(07\)00395-3/pdf](http://www.jahonline.org/article/S1054-139X(07)00395-3/pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 819-833.
- Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Youth engaging in online harrasment: Association with care giver –child relationships, internet use and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27, 319–336. 10.07.2015 tarihinde <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/jvq/CV63.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yenilmez, Y., & Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim [Education and Science]*, 38(169), 420-432.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, H. (2010). An examination of preservice teachers' perceptions about cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 6(4), 263-270. 10.01.2016 tarihinde http://www.ejmste.com/v6n4/EURASIA_v6n4_Yilmaz.pdf sayfasından erişilmiştir.

Extended Abstract

It is inevitable that those who use new technologies unconsciously will face unwanted situations while rapid developments in technology are affecting human life positively. According to Türkoğlu (2013), internet-based communication has been widely used among children and young people, it has opened a way to them showing bullying behaviors in the schools to show these behaviors in virtual environment. The cyberbullying concept was first used by Canadian educator Bill Belsey in 2004 and he described cyber bullying as malicious intentional and persistent use of individual and group information and communication technologies to threaten others (Belsey, 2004). As bullies use digital tools, they are able to harm their victims much more quickly and easily than traditional bullies (Horzum and Ayas, 2013). Cyberbullying was mentioned in a report presented by Erdal-Baker, Yerin-Güneri and Akbaba-Altun in the Symposium titled "Violence and School: Violence Against Children in School and Environment and Measures to be Taken" organized by the Ministry of Education for the first time in 2006 (Erdur-Baker, 2013).

Studies have shown that cyberbullying is an increasingly common problem among students and that school principals and teachers should intervene in this tyranny (Ayas and Horzum, 2011; Horzum and Ayas, 2013; Serin, 2012; Uysal et al. 2014; Yılmaz, 2010).

It is noticed that there are not many qualitative researches on cyberbullying that have been investigated with many variables, but cyberbullying prevention is recommended (Akbulut and Çuhadar, 2011; Şahinve et al., 2010; Yaman and Peker, 2012). In addition, it is also thought that the number of studies that conducted with a study group of teachers and that reflect their views about bullying are limited (Ayas and Hartzum, 2011; Horzum and Ayas, 2013; Serin, 2012; Yenilmez and Seferoğlu, 2013). For these reasons, it was seen that qualitative studies are needed to reveal solution offers of teachers and principals to prevent or reduce cyberbullying in schools and discuss the exact situation of cyberbullying in schools.

Purpose of The Research

The purpose of this research is to examine in depth the views of secondary school counselors, IT teachers and principals about the current situation of schools related to cyberbullying, and to introduce participants' suggestions for the reduction and prevention of cyberbullying.

Method of Research

This work; it has been implemented Qualitative research method and it is designed as a case study.

Findings

When the opinions of counselors, IT teachers and the principals on the bullying prevention activities in schools were examined, the participants' responses were collected under four themes: informing, individual interviewing, no activity and prevention. It was determined that participants mostly stated that individuals were informed. They pointed out that the informing activities were mostly conducted to the students.

In the study, it was observed that no activity was conducted in some schools where informative activities were conducted mostly for students in the schools. It was noticed that there was no activity done by distributing tasks among the teachers within a certain plan and that the activities were carried out mostly as voluntarily and individualized.

It was determined that IT teachers and counselors should take the role mostly when the opinions of opinions of counselors, IT teachers and principals about who should take a role in the activities conducted in the schools in terms of preventing cyberbullying were examined.

When proposals of counselors, IT teachers and principals on reducing or preventing cyberbullying were examined, the participants' responses were collected under five themes as parents, state, educators, school administration and students.

In terms of reducing or preventing cyberbullying, counselors and principals made a suggestion mostly to parents, and IT teachers made a suggestion to the state. It is noteworthy that the proposal made to the parents requires that the child should be followed in internet environment and that the parents should inform the child about internet/computer use and cyberbullying.

Participants stated that the state should conduct public informing activities with public spotlight and informative publications etc. and make legal regulations on bullying penalties to reduce and prevent cyberbullying. In addition, children are confronted with technology at a younger age, and for this reason, they have indicated the necessity of compulsory information technology courses at every grade.

Discussion, Results and Suggestions

When the responses given by the participant teachers in school activities to prevent cyberbullying were examined, it was concluded that informing was conducted the most and the informing activities were directed towards the students mostly.

It has been observed that there is no work in the middle schools by distributing tasks among the teachers within a certain plan and the activities carried out are generally based on voluntariness and individuality

In the study conducted by Serin (2012), it was seen that the first two activities of the school principals were to inform the students and parents when they were asked to

write two of the most prevalent preventive activities. It was also seen that the first two activities of the teachers were to inform the students and parents when they were asked to write two of the most prevalent preventive activities they do. Findings of this study are consistent with to this research.

When the answers given by the participants to the question of who should take part in the activities performed in schools to prevent bullying are examined, it was determined that participants thought that IT teachers and counselors should take the duty most.

According to Worthen (2007), cyberbullying prevention and intervention activities should be carried out in schools. Diamanduros, Downs and Jenkins (2008) reported that counselors have an important role in the prevention of cyberbullying. In addition, students should be guided by the school so that the computer and the internet can be used safely and consciously. Students should be informed about the protection of personal information on the internet and warned about the risks of the internet (Bryce and Klang, 2009). At this point, IT teachers are in charge.

Participating teachers have made the most proposals to the parents and the state for the reduction or prevention of cyberbullying. It is noteworthy that the proposal made to the parents requires that the child should be followed on the internet and the parents should inform the child about internet / computer use and cyberbullying. According to Ybarra and Mitchell (2004), the fact that children are not adequately supervised on the internet increases the likelihood that the adolescent is bullied. In Eroglu's (2011) study, it was concluded that family support predicts cyberbullying negatively.

The proposals made for the state mostly include the activities to make the public more conscious and the legal arrangements related to the criminal process. In a study conducted, it was indicated that parents, educators and young people should receive trainings about cyberbullying with sample event narration, video, handy sites, and an e-book consisting of seven modules was prepared (Matos et al., 2011).

There is no direct regulation on cyberbullying in Turkey. In California, Florida, Massachusetts, and Washington, US government have banned cyberbullying and schools have been primarily obligated to several actions avoid cyberbullying after several cyberbullying cases (Sayimer, 2014). According to Serin (2012), the preparation of related laws and sanctions in Turkey will be effective in reducing such behaviors. Before the cyberbullying events in Turkey lead to bad results, studies about the subject should be conducted.